Русини

а

Москалї.

Цїна 15 цнт.

Накладом Української Книгарнї
Ім. Т. Шевченка в Ню Йорку
1917.

Русини а Москалї.

„Руський“ і „русский“.

Наші люди усї добре знають, що Русин що инше а Москаль що инше.

Однак Москалї називають себе також „рускими“ і для відміни від нашого „руського“ пишуть два „с“. В письмі — то „русский“ (з двома „с“) значить росийский або московский „а руський“ (з одним „с“) означає наш нарід. На письмі се видко, — але як хто говорить, то в бесїдї не мож розріжнити, чи він сказав „русский“ з двома „с“ (в значіню „росийский“), чи сказав „руський“ з одним „с“ (в значіню „руський“). Тому із того виходить часто баламуцтво.

Особливо наші кацапи кажуть, що ми Русини а Москалї то всьо одно, бо одні і другі „рускі“, тай ще кажуть, що і цїла історія наша доказує, що Русини а Москалї — то оден і той сам нарід. А що Москалї (Росияни) мають свою державу Росію і свого царя, тому наші кацапи хвалять Москалїв та кажуть, що Москалї се правдивий „русский“ нарід, що ми повинні приняти їх мову за свою, бо московска мова гарна, — а наша мова — се тільки „росийский говір“, або — (як вони кажуть) — „жаргон пастухов“, то є шварготанє пастухів Таке говоренє кацапів є неправда.

Щоби виказати кацапску брехню, мусимо заглянути до істориї і переконати ся

відки взяла ся назва „Русь“ і „руський?“

В давній давнинї східну Европу замешкували ріжні славяньскі племена, що мали свої імена від

рік, від гір, піль, лїсів і т. д. Одні називали ся Бужане (над рікою Бугом), Дулїби, Деревляни (на Полїсю, тому, бо там богато дерева), — другі звали ся Угличі, Поляне (від великих піль), Сїверяни, — инші звали ся Русь (над рікою Дніпром), Кривичі і Дреговичі, — а ще инші Словіни, Радимичі та Вятичі

Всі ті племена говорили не одною мовою Ті, що мешкали з собою в сусїдстві говорили подібною мовою, а чим далї були одні від других, тим більше ріжнили ся.

Як бачимо — то „Русию“ називало ся то племя, що мешкало над Дніпром коло Київа А хто мав Київ у своїх руках, той мав також торговельну дорогу на рiцї Днїпрі і єго допливах, бо тодї не було анї зелїзниць, анї гостинців, анї инших доріг, тільки ріки. Так Київляни були богатими, сьмілими, бувалими купцями. Та купець в ті давні часи не тільки мусїв уміти правити човном-лодкою та вести торговлю (купувати і продавати), але мусїв бути і добрим вояком і добре узброїти ся Тому то Київляни були войовничі. Київляни, або инакше сказавши „Русь“, їздили ріками далеко на всї сторони сьвіта між иншими словяньскими племенами і там торгували.

Щоби лїпше і безпечнійше торгувати, вони по найважнійшмх місцях (де сходили ся дві ріки, або що) закладали кріпости або „городи“ і там лишали війскову „руську“ залогу, щоби мати безпечне місце на відпочинок та щоби залога ѓорода пильнувала водяної дороги.

Київляни - Русь плавали нераз Днїпром на північ аж там, де він має жерела недалеко жерел великої ріки Волги, що випливає із озера Ільмена Отже над тим озером був заложений такий „ѓород“ для купецких цїлий і єго звали „Новгород“.

Там перетягали вони свої човни по суші із Днїпра аж до ріки Волги і плили Волгою далї. Так то Волгою і єї допливами ходила київска

„Русь“ (се є люди того племени, що називало себе „Русею“) далеко і між Вятичів і між Чудів або Фінів і ще далї аж під Уральскі гори та нераз і далеко на полудневий схід в Каспійске море.

Так то київска „Русь“ торгувала і воювала по всїй східнїй Европі, закладала свої „гброди“ і стала панувати над тими племенами, серед яких осїдала. З тих чужих племен стягала дань скірами з вивірок, з кун, з лисів, соболїв, із горностаїв, воском, медом і т. д. Ті скіри і инше звозила київска „Русь“ до Київа а з відси Днїпром і Чорним морем до Грециї до великого міста Царгорода і до других міст, де їх продавала за золото і срібло, за зброю і дорогі одежи та знаряди.

Так поволи-поволи підчиняла собі київска „Русь“ усе більше і більше земель, та всї ті землї стали звати ся „руськими“, бо підлягали київскому племени „Русь“. Всї люди, що підлягали Киянам-Руси мусїли звати себе „руськими“, (бо були підданими київскої Руси), хотяй то були люди иншої народности.

Племена близше Київа скорше підпали під руку київскої „Руси“. До того вони мали однакову мову з київскою „Русею“ і мали той сам інтерес, бо всї вони сидїли в степових околицях над Днїпром і єго допливами (с. є. на Украні) і над Днїстром (с. є. Поділю), вони займали ся рільництвом та торгували з грецким Царгородом. — Тому вони пристали легко до „Київскоі-руської“ держави і весь нарід над Днїпром і Днїстром став звати себе „Русичами“ або „Русинами“.

Не так легко пішла справа з північно-східними племенами. Ті племена жили в лїсах з ловлї, були дикі, ріллї не управляли і з Царгородом не могли торгувати, бо не мали туди дороги. Їх дорогою була Волга і вона вела на схід аж під гори Уральскі, під Сибір і на полудневий схід до Каспійского

моря. З відтам приходили до них арабскі і инші купці — а Греки не мали туда приступу.

Тому Вятичі, Чуди і Фіни не мали інтересу належати до „Руси", бо їх інтерес був инший. До того ті племена мали иньшу мову ніж „Русь" і літопись пише, що їх мова „отъ Ляховъ", се є подібна до ляцкої або польскої мови.

Тому північні племена бунтували ся і відпадали від „Руси".

Але „Русь" мала з них користь через данини (податки) і торговлю. Тому „руські", се є київскі князї ішли на них знов війною і знов завойовували. Так робили князї Сьвятослав, Володимир Великий і его син Ярослав Мудрий.

Отак то найдавнійша история учить нас, що руська держава пішла із самого серця України тоб то з Київа, з відси імя „Русь" розширило ся на всї племена над Днїпром і Днїстром як також на племена, що жили над Волгою. Та история вчить також, що північні племена (Вятичі — тоб то Москвичі —, Чуди або Фіни) не хотїли приставати до руської держави, бо були иншої мови і народности і мали инший економічний інтерес.

Так то вже в тих давних часах (тому 1.000 літ) між Русинами а північними племенами була велика ріжниця і видко було, що з них нїколи не буде один нарід!

Князь Володимир Великий охрестив Русь

і християньску релїґію зробив державною вірою. Таким чином для всїх країв і народів, якими правив Володимир Великий, — державна назва була „руська", подібно як тепер державна назва нашої монархії є „австрийска" (від околиці над Дунаєм, коло Відня: „Австрии"). І так, як всї народи нашої монар-

Хрещенє Руси.

хії є Австрийці (або „Австріяки“) хотяй не всї належать до одної і тої народности (бо тут є і Русини і Поляки і Чехи і Німцї і Італїяни і Волохи і т. и.), — так само і імя „Русь“ і „руський“ було державне і через привичку перейшло на всї народи „руської“ держави, які відтак витворили ся із ріжних словяньских племен. Таких народів було чотири, а іменно: україньский, новгородский, білорускийі московский.

Так, як назва „Русь“ була державною і єї приняли всї народи, що належали до „руської“, тоб то київскої держави, — так само і грецка християньска віра була державною і єї мусїли приняти всї народи „руської“ держави.

По смерти Володимира Великого

народи „руської“ держави дістали окремих князїв і мали свою власну управу. І так україньско-руський нарід мав своїх князїв, біло-руский нарід мав своїх, московский нарід мав своїх, а Новогородцї мали зразу також свого князя з „руського“ роду, а далї прогнали єго і завели републику (с. є. самоуправу, як се недавно зробили Португальцї).

Хотяй кождий із тих народів мав тепер своїх окремих князїв і свій окремий лад, — то все таки по старому звичаю звав себе державним іменем „руський“. Однак цїкаве тут, що кождий із тих народів тільки сам себе звав „руським“, а другий нарід називав уже инакше.

От так напр. Москалї звали себе „русскими“, але нас і Білоросів звали „Литвою“, „Черкасами“ та „Українцями“. Так само Русини-Україїнцї тільки себе називали Русинами, а Москалів звали таки „Москалями“ або „Москвичами“, але нїколи не називали їх „русскими“. І т. д. Се було наслїдком того, що вони не мали себе за один народ, але за осібні народи.

З початку всі князї тих окремих народів колишньої одної „руськоі“ держави підлягали „великому князеви“ київскому.

Але в інтересі північних московских князїв було не тримати з полудневою Русию-Україною, отже

московскі князї відорвали ся від полудневої, то є властивої Руси,

вони перестали підлягати великим князям київским, а щоб зробити ся незалежними, стали самі звати себе „великими князями“, а з Киівом воювали і дбали про єго упадок.

І так московский князь Андрій Боголюбский здобув навіть 1169. року Київ і обрабував єго, богацтва позабирав, людий поубивав і місто зруйнував так, що від тепер Київ під'упав. Боголюбский зробив се тому, щоби Київ не мав значіня і щоби через те піднести московске князївство.

В сусїдстві із Москвичами (Москалями) жили Чуди. Москвичі мішали ся з тими Чудами. Тим способом московский нарід розростав ся, але і зміняв ся.

Досі то Москвичі тілько мовою і звичаями ріжнили ся від полудневого руського народу, але тепер

Москалї стали відріжняти ся не тільки мовою і інтересами, але і полїтичним ладом.

Коли на полудневій Руси, в Київі і инших городах всюди був такий громадский лад, що сам нарід вибирав і скидав князїв та рішав про війну і мир, то на півночи, в Москві було цілком инакше: там нарід сліпо слухав князя і князь правив самовладно. Пішло воно з того, що на полудневій Руси нарід був просьвічений і привик здавна правити собою, а на півночи „руські“ князї завоювали (підбили) темних і диких

Москвичів та Чудів (Фінів) і правили ними як своєю худобою, а Москвичі були за темні і за дурні, щоб князям ставити опір.

Русини хотіли самі собою правити, вони не любили пакованя князів, а Москвичі привикли сліпо слухати князїв.

Так то уже тоді в тих давних часах, ще перед приходом Татарів видко було, що „Русь" то не один нарід, але що се є і буде більше народів.

Напад Татар на Русь-Україну.

Та найяснійше показало ся, що „Русь" не один нарід і що не має одного спільного інтересу, коли зі сходу перший раз

прийшли Татари.

Тоді тілько полудневo-руськi князї зібрали ся на війну з Татарами а білорускі і московскі анї не рушили ся.

Страшенною хмарою прийшла татарска орда на руску землю. Як татарва наближувала ся, то земля бубнїла і здалека було чути рев і стогін.

Де татарва перейшла, там земля ставала чорна, як по саранчі — ще навіть гірше — бо нічого: ані чоловіка ані скотини живої нігде не було видати.

Татарска орда довго борола ся, доки перемогла войско полудневих руських князів. Відтак Татари звернули ся і на північ. Тоді Москвичі (Москалї) стали боронити ся, але не довго. Татари побили їх лекше, як полуднево-руських князів.

Але тепер показало ся, що інтерес полудневої Руси-України инший, а північної Москви знов инший.

Русь-Україна, хоть зразу мусїла піддати ся Татарам, та зараз і зачала знов з ними війну. А Москва піддала ся Татарам, тай не пробувала вибити ся на волю.

Русини-Українцї не любили самовладного пановання, а у Татарів мав „хан“ (так Татари називали свого володаря) необмежену власть над житєм і майном підданих.

У Москвичів (Москалїв) був той сам лад як у Татарів. Князь московский мав необмежену власть над Москвичами, — а „хан“ татарский володів самовладно і Татарами і московскими князями.

Так то вже в тих давних часах видко було велику ріжницю між Москалями а Русинами-Укрїнцями. Хотяй одні і другі називали себе давною державною назвою „руськими“, але вони одним народом ніколи не були, уживали окремої мови, мали у себе инакший лад, одні других не любили, а часто ворогували і воювали з собою.

Русини бачили, як Татари страшно знищили край, вирізали людий, Київ зруйнований оден раз Москалями а відтак ще й Татарами під'упав, так само під'упали инші княжі міста полудневої Руси, як Галич і другі, — вкінци Татари забрали береги Чорного моря там, де впливають рускі ріки, тай через те перервали торговлю із Греками. Татари

і далї не переставали нападати і грабити та нищити наш край. Русини бачили, що сами не дадуть собі ради, тому для охорони мусїли пристати до Литовскої держави, до котрої належала вже Біла Русь.

Литовско-руські князї

женили ся із руськими княжими родами, від Русинів приняли віру і мову і цїлком зрущили ся. За литовскими князями зрущили ся і литовскі бояри. Руску мову як урядову заведено в цілій литовско-рускій державі тай і самі князї литовскі стали себе називати „литовско-руськими", бо вони з роду були „литовскі", — а з мови, осьвіти і віри „руські".

Литовско-руські князї твердо бороли ся з Татарами і одного разу князь Ольгерд побив був Татарів і відобрав їм Дніпрове гирло. Але вже єго наслїдника Витовта побили Татари і знов відобрали беріг Чорного моря.

Між тим на галицкій Руси не стало князя і тодї польский король

Казимир Великий прилучив галицку Русь до Польщі.

Він як учув, що там нема князя, отже нема проводу, — тодї прийшов з войском і заняв галицку Русь.

Але галицкі Русини не мали нїякого інтересу приставати до Польщі. Їх інтерес був тримати із другими Русинами-Українцями і прилучити ся до Литовско-руської держави. І литовско-руські князї хотїли їх прилучити до своєї Руси. З того вийшла довга війна, однак вкінци галицка Русь зістала при Польщі.

От-так то з Руси-України і з Білої-Руси повстало велике литовско-руське князївство, а галицка-Русь прийшла під Польщу.

В тім часї, коли Русини бороли ся за свободу із Татарами і з Поляками. — Москалї сидїли тихо

і покоряли ся Татарам. Аж як Русини в довгій нерівній боротьбі все таки ослабили татарску силу, тоді і Москалї піднесли голову до гори. І першим ділом, що зробили, се

Москалї знищили Новгород

а стало ся се ось як:

Московщина не мала виходу на море. Головна єї ріка Волга пливе попід Уральскі гори на полудневий схід у Каспійске озеро в азийскі пустинї, а за Уральскими горами на схід, є величезний край Сибір. Ще найблизшою була дорога на захід до Балтийского моря. Та ба, — на дорозї стояв Великий Новгород, що становив тодї окрему, независиму републику.

В інтересї Москалїв було забрати Великий Новгород і в той спосіб дістати ся до Балтийского моря. Але Новгородцї, инший не-московский нарід, вони не хотїли дати ся живцем закопати і боронили ся довгий час.

Новгородцїв було менше як Москалїв і як побачили, що о власних силах не зможуть устояти ся против своїх ворогів, тодї закликали на поміч литовско-руських князїв. І литовско-руські князї пішли з помочию Новгородцям тай воювали із Москалями.

Але Москалї підмовили кримских Татарів, аби ішли бити литовску Русь-Україну. Тому литовско-руські князї не могли довше помагати Новгородцям, бо мусїли стягати всї свої войска до оборони против Татар.

Тодї Москалї облягли Новгород і по завзятій боротьбі здобули, зруйновали єго і Новгородцїв силою виселили аж під Ураль, а Новгородщину населили Москалї і так здобули приступ до Балтийского моря.

Наші „кацапи“ кажуть, що єднiсть „руського“ народу видна з істориї. А тимчасом видимо з істориї, що єдности не було. Іменно Русини-Українцї і Білоруси тримали

ся купи в литовско-руській державі та воювали із Москалями і їх союзниками Татарами, а також Новгородці не хотіли приставати до Москалів, аж поки Москалї силою їх не підбили.

І сему не дивувати ся, що воно так було, бож Русини-Українцї, Білоруси, Новгородцї і Москалї — се чотири окремі народи!!

Поляки заздрісним оком дивили ся на могучу литовско-руську державу і придумували над тим, як би то прилучити еї до Польщі. Війною не могли, бо литовско-руська держава була о много більша і сильнїйша, та здавила би Польщу як комара. Але відчогож польска хитрість. У Поляків була дуже гарна королева Ядвіга. В тій королеві залюбив ся литовско-руський князь Ягайло і Поляки оженили єго із польскою королевою Ядвіґою. Так то

литовско-руські краї получили ся з Польщею.

Наш нарід тої злуки ніколи не хотів, еї не признавав і завсїгди против неї виступав як найострійше.

Польскі пани силою пхали ся, а Русини боронили ся. Та боротьба тревала цїлі віки із ріжним успіхом: раз одні були на верха, то знов перемагали другі. Та вкінци в наслїдок тих воєн розпала ся Польща і сегодня нема вже на сьвітї польскої держави.

Для оборони Русинів перед Москалями, Поляками а особливо перед Татарами повстало

козацтво.

Козаки се була людність степової полудневої України, яка сусїдувала із чорноморскими степами. Близкість Татар примусила тамошний наш нарід до военного житя: кождий козак був вояком. Козаки не знали ніяких панів, були свобідними і самі собі давали лад.

Козацьке військо запорожське.

Козаки скоро зросли у велику силу і заложили низше Дніпрових порогів недалеко від Дніпрового гирла на однім острові свою кріпость (фортецу), що називала ся Січ Запорозка."

Як пізнійше на Руси-Українї польскі пани завели панщину, тодї богато нашого народа стало тїкати у вільні козацкі степи і ставали вільними козаками, себто селянами-вояками.

Козаки воювали з Москалями

і се найкрасщий доказ, що українські козаки не мали себе за один нарід із Москалями, але за осібний нарід.

Гетьман козацкий Сагайдачний був добрим патріотом. Він цїле своє житє боронив україньско-руський нарід від ворогів. Як литовско-руські краї получили ся з Польщею, тодї Поляки знесли були православну митрополію в Київі. Отже гетьман Сагайдачний виміг, що відновлено православну митрополїю в Київі. Він дбав також про осьвіту україньско-руського народу і в тій цїли записав великі гроші на україньско-руські школи і бурси в Київі і по других містах. Але Москалів не вважав він за одно з Русинами-Українцями і ішов воювати Москву. — Як колись князь Андрій Боголюбский воював Київ, так тепер гетьман Сагайдачний воював Москву.

До того була

велика ріжниця між осьвітою Русинів-Українців а Москалів.

Русини-Українці мали богато високих шкіл, мали свої друкарні, бурси і т.. и. Київскі православні митрополити, руські пани та козацкі гетьмани будували їх своїм грошем с. є. закладали їх за свої гроші. Русько-україньскі міщани закладали брацтва і брацкі школи, бурси і друкарні. Молоді Русини їздили на науку за границю, навчали ся там богато і просьвічали опісля свій нарід.

А в Москві тимчасом осьвіти не було ніякої, ніхто не вмів писати ані читати, хиба де князь, єго писарі (їх там називали „думні дяки“) та епископи Однак і вони хоть вміли троха. читати

Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний.

і писати, та були темні і забобонні, а сьвітску осьвіту вважали за „видумку чорта“.

Раз хотів один чоловік заложити в Москві друкарню, то нарід підбурений мабуть попами збунтував ся, збурив єго дім і друкарню як „чор-

тівску вигадку“ і той чоловік сам ледви спас своє житє і втік на Русь-Україну. У Москві можна було читати тільки старі церковні книги, а инших книжок не вільно було читати. Як довідали ся, що хтось десь там читає собі яку наукову або иншу користну книжку, — то єго мучили огнем, карали „заточенєм“, себ то засланєм на Сибір або й карали смертю. Не дивувати ся, що серед таких поганих обставин у Московщині ніяких шкіл не було Окрім того й

політичний лад на Україні а в Московщині

був неоднаковий. В Московщині всі сліпо слухали царя мов вівці, а царі були нераз дикі і жорстокі. От наприклад такий цар Іван Грізний то пів дня Богу молив ся, постив і бив поклони, а другого пів дня мучив сотками своїх підданих чи то хлопів чи бояр: пражив їх на огни, палив різав, поров, відрубував члени тіла, морив голодом і т. д.

На Руси-Україні до такого люди не звикли. Вони самі любили собі давати лад. Козаки самі обирали собі всю старшину. Навіть епископів і митрополита київского вибирали собі Русини через вибори а тільки затверджував їх по виборі грецкий патріярх. — В Москві то виборів не знали. Там всіх урядників і епископів назначав сам цар.

Русини в справах віри підлягали грецкому патріярхови в Царгороді. Греки були осьвічені люди, тому Русини богато від них користали. А в Москвичів було не так! Там митрополита назначав цар і сам ним крутив так, як хотів. Стало ся се так, бо цар Петро цілком скасував московский патріярхат і себе зробив головою московскої православної церкви і найвисшої церковної ради, яку він назвав „найсьвятійшим синодом.“ — Сей лад задержав ся аж по сегоднішний день

Тимчасом Русь-Україна довго терпіла від Польщі, аж вкінци і терпець урвав ся.

Україньский гетьман Богдан Хмельницкий.

Козаки зірвали ся до рішучої боротьби із гнобителями нашого народу.

Малі козацкі бунти ставали все більшими і частійшими. Вкінци прийшло до великого повстаня,

в котрім вів перед козацкий український гетьман Богдан Хмельницкий.

Хмельницкий візвав усїх Русинів від Кавказу аж по Сян ріку вибити ся на волю і прогнати

Нарід записує ся до реєстру козацкого войска, аби враз з козаками вибити ся на волю.

Ляхів (Поляків), Єзуїтів та Жидів з Руси-України. Весь наш нарід хопив хто мав за що: за шаблї, за рушницї, або за коси, цїпи та сокири. Страшний

то був час. Із за Дніпра аж мало не по Вислу все було в огни і в крови.

Хмельницкий вибив на волю Київщину, Поділє і Волинь, — тільки Галичина і Біла Русь

Українське православне духовенство благословить козаків до боротьби за православну віру.

зістали при Польщі. — В тій частині Руси-України, що в ній володів Хмельницкий, не було вже панщини, ні Жидів, ні польских панів, ні Єзу-

ітів, а були самі тілько вольні люди: україньскі козаки і вольні селяни-хлїбороби.

Борба україньского народу із своїми гнобителями.

І тоді україньский наш нарід співав:

„Та не має лучше та не має краще,
Як у нас на Вкраїні!
Бо не має Ляха, не має і Жида,
Не має й унії!“

Але Полякам (Ляхам) жаль було, що втратили стілько землї. От вони стали намовляти Татар до війни з Хмельницким. Пішла нова війна. Ляхи з одного боку напирають а Татари з другого. Скрутно прийшло ся Хмельницкому.

До того ще й Москва не добрим оком дивила ся на українську волю. Московскі пани-бояри бояли ся, що як на Українї стане сильна козацка република, то тодї і московскі мужики захочуть подібної волї.

Отже Москва тайком спомагала Ляхів і тому заказала вивозити зі свого краю на Вкраїну порох, кулї, шаблї, зелїзо, мясо, збіже і все, що придатне на війну. Москва робила се для Польщі, бо польский король просив сего у неї, — але рівночасно московский цар піддобрював ся козакам і удавав дуже прихильного Українї.

Москва зміркувала, що біда примусить козаків шукати в неї помочи, та задумала скористати із трудного положеня Руси-України.

Цар обіцяв боронити Україну від ворогів та шанувати українську волю. Тодї

Хмельницкий піддав ся під московского царя.

Козаки знали, що Москалї хоть иншої мови і народности, але православної віри і тому надіяли ся, що з ними може вдасть ся спілка. Угода наступила в місті Переяславі і тому звала ся „Переяславска угода". Москалї обіцяли помагати Українї против ворога і шанувати українські права і вольности. Цар мав тілько затверджати гетьмана вибраного козаками, а решта весь лад самі собі козаки мали робити.

Не з доброї волї, тілько з біди і конечности пішли козаки на злуку з Москвою, а Москалї й не думали додержати угоди. А далї Москалї знюхали ся з Поляками і зробили з ними угоду у Вільнї тай там поділили між себе Україну як своє власне добро.

Україна — як відомо — сама вибила ся на волю і сама добровільно получила ся з Москвою. Але після Віленьскої угоди виходило, що то ніби Польща відступила Москві ту Україну, якої сама тепер не мала... Натомість Москалї признали Польщі Білорусь і Галичину. Хитрі наші сусїди зробили се так тому, аби Хмельницкий не злучив всеї України від Кавказу аж по Сян і не утворив велику українську республику...

От тут знов показало ся, що Русини-Українцї а Москалї — се не один нарід. Як би Москалї уважали були Русинів за одно з ними, то були би помогли Руси-Україні вибити ся на волю і не були би Білої Руси і Галичини лишали Ляхам.

Хмельницкий добре видів до чого воно йде і став шукати нової помочи.

До того і українсько-руське духовеньство нарікало на Москву. Настановлений московским царем московский патріярх хотів підгорнути київского митрополита під свою руку. Але наш митрополит і всі українсько-руські епископи того не хотїли, та воліли зіставати під вселеньским царгородским патріярхом. Московскі патріярхи були люди темні, забобонні і жорстокі, — а київскі митрополити були люди високо учені і осьвічені. Оден з них митрополит Петро Могила заснував в Київі славну академію наук, яку по єго імени назвали „могиляньскою академією." Тож не диво, що вони не бажали йти під руку московских неуків і туманів.

От і не минули два роки від Переяславскої угоди, а Українцї-Русини стали думати, як би їм відлучити ся від Москви.

До Поляків не хотїли приставати, на султана турецкого не мали надії, тож лишились ще союзники Шведи. З ними думав Хмельницкий злучити ся і спільно виступити до боротьби против ворогів України — Поляків і Москалїв. — Та вже не виконав сего старий гетьман. Хмельницкому

прийшов час умирати і він в остатній своїй годині сердечно жалував того, що піддав Україну Москві.

Однак зі смертю Хмельницкого гадка его не пішла з ним до гробу. Старав ся її виконати оден з его наслідників

славний гетьман Іван Мазепа.

Мазепа був чоловік учений і просьвічений а до того дуже хитрий політик. Мазепа бачив що простий нарід темний і що на него нема що рахувати. Він бачив, що темний нарід України не визволить, бо до сего треба осьвічених людий. Для ширеня осьвіти Мазепа підпомагав школи і друкарнї а особливо могиляньску академію в Київі. Мазепа вмів піддобрити ся цареви Петрови І-му і цар вірив єму все. Так Мазепа скілько міг обсадив уряди своїми людьми.

Тимчасом Москва усе більше обмежала права України і готовила ся скасувати її. В Київі збудували Москалі свою кріпость (фортецу) а московскі салдати стояли постоєм по цілій Україні і нищили нарід. Цар наложив великі податки, казав гнати нарід тисячами копати вали і рови при московских кріпостях.

Московский цар Петро І. за молоду бував у західній Европі на науцї, — тож був чоловік мудрий, хитрий, острий і грізний. Він сам, бувало, своєю рукою вбивав засуджених на смерть. Він розумів значінє просьвіти, тож силою віддавав боярских дітий до школи. Хто не послухав, пішов на Сибір або на смерть.

Щоби розвинути осьвіту в Москві, він прикликував учених Українців із могиляньскої академії з Київа та настановляє їх у себе епископами, професорами і т. п. Через те вчені Українцї перестали служити свому народови а для почестий і великого гроша пішли служити чужинцям і тому осьвіта на Вкраїнї

упадала. — Далї Петро I скасував самоуправу української православної церкви, зробив себе головою церкви і найвисшої церковної ради „сьвятійшого синода," — тай через те наша церква стала підлягати просто московскому цареви.

Бачив всю ту погану роботу Москалів український гетьман Іван Мазепа і серце єму краяло ся, та придумував, як би вирвати Україну із московских кіхтїв.

В тім часї на Запорожу був кошовим Гордієнко. І він бачив до чого воно йде. Отже рада в раду — вони оба (Мазепа і Гордієнко) уложили умову (р. 1709.) на яку присягли: Мазепа, Гордієнко, козацка старшина і Запорожцї і на підставі тої умови получили ся із своїм союзником шведским королем Карлом XII.

В сій умові була виложена

конституция України,

яку бажав надати Мазепа і Гордієнко.

Там стояло:

1. Вся козацка Україна, правобічна і лївобічна і Запороже лучать ся разом в одну українску козацку републику.

2. На Українї має правити гетьман вибраний народом а при гетьманї мають бути „генеральні совітники" із козацких старшин, полковників та послів по одному з кождого полку.

3. Крім того має бути „генеральна рада" зложена з генеральних совітників, полкових старшин, сотників і вибираних полкових послів та послів із Запорожскої Сїчи; ся „генеральна рада" мусить збирати ся на засїданя три рази до року.

4. Гетьман підлягає „генеральній радї."

5. Всї уряди і старшина виборні.

6. Старшина має позвертати позахоплювані маєтки.

7. Має настати повна воля і всї люди мають стати рівними козаками.

8. Мають скасувати ся всї несправедливі тягарі, драчки і данини.

Отсе славна українська конституция. Ми Русини можемо гордити ся тим, що вже поверх 200 літ тому, в ті часи, коли майже в цїлій Европі була тяжка панщина і неволя і коли по всїх европейских краях володїли абсолютно (необмежено) царі та королї з панами, — тоді у нас на Вкраїнї були такі розумні і свободолюбні та до народу прихильні люди, як Гордїєнко і Мазепа, що укладали такі розумні права і бажали дати нашій вітчинї подібний конституцийний лад, який настав у европейских державах що йно 100 або й менше літ тому.

Зложивши таку конституцию, Гордїєнко і Мазепа злучили ся з Карлом XII.

Щоби відхилити нарід від Мазепи і від Гордїєнка — цар Петро І. видав маніфест до народу, де обіцяв скасувати всякі податки та тягарі, і казав, що Мазепа злучив ся з єретиками (бо Шведи лютераньскої віри), аби знищити православну віру. До того цар Петро І як голова православної церкви дав наказ епископам і попам оголосити по всїх церквах, що Мазепа виклятий із православної церкви. — Така царско-попівска комедія зробила на непросьвічений нарід велике вражінє. Нарід думав, що Мазепа і Гордїєнко справдї не мають що кращого до роботи, а хотять позбавити їх православної віри. А тим часом цар і попи умисне пустили між нарід такого тумана і роздор, аби нарід збаламутити. — Се по части і удало ся.

В роцї 1709. випала дуже остра зима і богато шведского війска вигинуло від голоду і холоду До того українські селяни, підбурені царем і попами, не вірили Мазепі та прихилені обіцянками царя стали против Мазепи. Мала тілько часть розумнїйших Українців і Гордїєнко з Запорожцями пристали до Шведів.

Цар Петро І. зібрав із своєї величезної дер-

жави велику силу войска і рушив на Україну. Під місточком Полтавою прийшло до рішучого бою. Цар мав десять разів більше войска і по цілоденній завзятій боротьбі побив Карла XII. і Мазепу з Гордієнком.

Полтавский погром

рішив долю України. Тепер показало ся, що цар тільки для своїх цілий троюдив нарід против Мазепи і давав всілякі обіцянки. По полтавскій битві він не тільки не хотів виконати своїх обіцянок, але задумав цілком скасувати україньску волю.

Зараз по полтавскій побіді назвав себе „царем усеї Росиї". Москву назвав він „Великоросією" а Україну „Малоросією" або „Малорусєю", — а наш нарід „малоруским" буцім то наш нарід щось меньшого і гіршого від Московщини.

Простому народови, якому перед полтавским боєм обіцяв скасоване податків, аби тільки нарід не лучив ся з Мазепою — цар слова не додержав. Замість скасованя податків наложив ще нові драчі та послав салдатів на Вкраїну на постій, які грабили і нищили людий. — Але тепер народови отворили ся очи; він пізнав, що єго цар з попами обдурив і дуже жалував, що послухав троюдженя та не лучив ся з Мазепою, — але вже було за пізно...

Щоби вигубити козацтво, цар став висилати козаків на далеку північ над балтийске море копати канали та осушувати багна, або на схід у пусті маловодні степи будувати кріпости (фортеці). — Так вислано на північ до осушуваня багон зразу 12 тисяч а потім знов 5 тисяч козаків, де богато погинуло з голоду, холоду, вогкости та тяжкої роботи. Знов же у маловодні степи за Доном і над рікою Волгою вислано зразу 10 тисяч козаків, по тім 20 тисяч козаків і 10 тисяч селян, потім 10 тисяч козаків і 10 тисяч селян до

сипаня кріпостий і валів, а більше як 30 тисяч козаків до копаня каналів і сипаня гребель. Усі вони гинули від голоду, від браку води та від усіляких пошестий.

По Мазепі гетьманував Скоропадский, а по єго смерти козацка старшина вибрала гетьманом Павла Полуботка.

Полуботок почав упоминати ся у царя за україньскими правами. Тоді цар візвав Полуботка та всіх визначних старшин до нової своєї столиці Петербурга і замкнув їх у тюрму, або позасилав у далекі землї, а їх маєтки пороздавав своїм ґенералам та мінїстрам.

Так цар Петро І. угнїтав і нищив Україну. Та чого не встиг був зробити цар Петро І. — се докінчила єго наслїдниця Катерина ІІ.

Цариця Катерина ІІ. зруйнувала „Січ".

Козаків умисне розіслано по далеких сторонах, аби вони не були в купі і аби не мали сили. В „Січи" лишило ся тілько троха Запорожців. В р. 1775. вислала цариця Катерина ІІ. богато свого войска на Запороже і казала зруйнувати „Січ". Запорожців розігнано а запорожских старшин, між ними і горячого патріота останного кошового атамана Петра Кальнишевского арештовано і посаджено в тюрму. Запорожскі землї враз з вільними україньскими селянами, роздавала цариця своїм любовникам, яких мала богато: князям, графам, мінїстрам та ґенералам — Москалям або й не-Москалям — заволокам із цїлого сьвіта.

Не стало козацтва, — не було й кому боронити простого народу. Тому тепер легко цариця Катерина ІІ. завела в р 1783. кріпацтво по всїй Українї. Се була ще страшнїйша неволя як польска панщина.

Наш нарід на Українї ще й до сегодня проклинає Катеринину память співаючи у піснї:

„Катерино, суча дочко, що ти учинила?
Степ широкий, край великий тай занапастила“.

Цїла істория показує нам ясно як на долони, що Русини-Українцї а Москалї — се два окремі народи Москва і московскі царі стреміли до знищеня українскої самостійности а Русини-Українцї боронили ся до остатної хвилї против московскої та польскої переваги і все хотїли вибити цїлу Україну на волю і утворити з неї осібну самостійну та независиму козацку републику (гетманьство) із виборчим ладом та зрівнанєм усіх людий.

*

Цїла істория нашого народа — се одна предовга геройска та сумна боротьба.

Ледви наш нарід зачав збирати ся до купи під рукою україньско-руських князїв, а вже татарска орда знищила весь наш край до тла.

Зібрав ся наш нарід небавом під рукою литовско-руських князїв а вже шляхоцка Польща закинула на него свої сїти оженивши литовского князя Ягайла із королевою польскою Ядвіґою та прилучивши наші краї до Польщі

Славні, незабутні україньскі козаки ляли свою дорогу, сьвяту кров, застелювали нашу батьківщину кістками, вкривали високими могилами за волю, за православну віру, за самостійність Руси-України.

„Гомоніла Україна,
Довго гомонїла..
Довго-довго крав степами
Текла, червонїла!“

Однак всі ті злидні не вбили нашого народа. Наш нарід перебув такі страшні часи, як нїкотрий другий нарід на сьвіті.

Та не здавили вороги нашого народу!

„Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля
І неситий не виоре
На днї моря поля!“

І наш 30 міліоновий україньско-руський нарід-велитень мусить пбідити! Настає той час, де встають „заковані люди“. Селянин і робітник дістають рівний голос у цілім сьвіті.

Тож до науки і просвіти, до політичної і економічної злуки, а тоді наш нарід власними силами розібє кайдани та здвигне свою вільну і самостійну Русь-Україну.

І сповнять ся пророчі та сьвяті слова народного генія та мученика Тараса:

„Встане Україна,
Сьвіт правда засьвітить!
І помолять ся на волї
Невольничі діди!“

І тоді ще раз заспіває україньско-руський робучий нарід, так, як співав за часів Богдана Хмельницкого

„Та не має лучше,
Та не має краще,
Як у нас на Вкраїнї“